

Dr. sc. Nenad Hlača *

LJUDSKA PRAVA U SIROMAŠTVU¹

U povijesnoj osnovi europskih integracija, kao i u fazi pristupanja svake nove članice, leži nada u bolje sutra, u gospodarski napredak države i pojedinca. U radu se istražuje u kojoj je mjeri siromaštvo poticaj migriranju radne snage u potrazi za kvalitetnijom i sigurnijom egzistencijom unutar EU-a. Materijalna dobra osobe, obitelji i države pretpostavka su ostvarenja ljudskih prava. U radu se istražuju podatci Eurostata o stanju u RH nakon petogodišnjeg članstva u EU-u. Budući da su migracije radne snage potaknute materijalnom oskudicom, na razini Europske unije neizbježno dolazi do relociranih obitelji, ali i imovine. Zbog nade u povratak i obiteljskih veza koje se održavaju ovisno o tradiciji i osjećaju pripadnosti nacionalnom identitetu, nesumnjivo dolazi do usporednih bračno-imovinskih ili partnerskih režima. Uredbama EU-a iz 2016. godine uspostavlja se mehanizam pojačane suradnje u imovinskim učincima braka i registriranih partnerstava. Istražuju se uzroci i nastoje se predvidjeti posljedice sve brojnijih transnacionalno relociranih obitelji.

Ključne riječi: *Europska unija; siromaštvo; ljudska prava; relocirane obitelji; imovinski režimi.*

U povijesnoj osnovi europskih integracija, kao i u fazi pristupanja svake nove članice, leži nada u bolje sutra, u gospodarski napredak države i pojedinca. Čini se da je za svaku zemlju posebno važna faza pregovora, odnosno pripreme za ulazak u Europsku uniju. Prvih pet godina članstva iznimno je važno jer daje ocjenu političkom projektu pristupanja preko egzaktnih materijalnih pokazatelja koji realno pokazuju stanje u zemlji članici i materijalnim pretpostavkama za ostvarivanje prava građana. Siromaštvo kao zbirni pojam obuhvaća procjenu statusa osobe glede sta-

* Dr. sc. Nenad Hlača, redoviti profesor u trajnom zvanju na Katedri za obiteljsko pravo Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci i redoviti član Akademije pravnih znanosti Hrvatske (*Full Professor tenure, Chair of Family Law, Faculty of Law, University of Rijeka and full member of the Croatian Academy of Legal Sciences*): nenad.hlaca@pravri.hr

¹ Ovaj rad sufinanciran je projektom iz Justice Programa (2014-2020) Europske unije PSEFS - Personalized Solution in European Family and Succession Law n. 800821-JUST-AG-2017/JUST-JCOO- AG-2017. Sadržaj ovog dokumenta predstavlja isključivo stajališta autora za koja sam odgovara. Europska komisija ne prihvaća bilo koju odgovornost za namjenu sadržanih informacija. (*This paper has been co-founded by the European Union's Justice Programme (2014-2020) Project PSEFS - Personalized Solution in European Family and Succession Law n. 800821-JUST-AG-2017/JUST-JCOO- AG-2017. The content of this document represents the views of the author only and is his sole responsibility. The European Commission does not accept any responsibility for use that may be made of the information it contains.*)

novanja, prehrane, podmirenja egzistencijalnih potreba, obrazovanja. Ta skupina prava podvodi se pod socijalna i ekonomska prava. Ta su prava u određenoj mjeri bila zapostavljena, dok su primat imala politička i građanska prava. Praćenje materijalnih prilika stanovništva, pa tako i onih koje podvode pod siromaštvo, u interesu je ekonomskih znanosti, a nešto manje i pravnih. Oni koji se bave ljudskim pravima, napose socijalnim i gospodarskim spektrom tih prava, trebali bi poći od istraživanja pojave gladi, cijene zdravlja, obrazovanja, stanovanja kao realnih pokazatelja o stanju prava ljudskih bića.² Čini se da je mnogo lakše teorijski se baviti apstraktnim pravima poput političkih i građanskih prava jer je neuspjeh u ostvarenju socijalnih i gospodarskih prava frustrirajuće vidljiv i često poražavajuć za političke strukture.

Uzmak interesa za ljudska prava uslijedio je nakon Drugoga svjetskog rata pod utjecajem Ujedinjenih naroda i međunarodnih ugovora. Doista, na međunarodnom planu mnogo je lakše postavljati apstraktne pravne standarde glede političkih i građanskih prava nego kontrolirati države ostvaruju li i kako temeljna gospodarska i socijalna prava svojih građana na području države. Samo država može i treba nastojati promicati socijalna i gospodarska prava svojih građana. Globalizacija posebno utječe na stanje gospodarskih i socijalnih prava jer se kapital u utrci za profitom seli iz države u državu. Taj globalni trend posebno je aktualan u Europskoj uniji koja se gradi na slobodama poput slobode ulaganja i protoka radne snage. Biti manje konkurentan znači biti manje zanimljiv za ulaganja i posljedično siromašniji na razini države, ali i samih građana. Siromašna država neće moći osigurati ni učinkovit sustav zaštite političkih i gospodarskih prava, strukture su podložne korupciji, a da ne govorimo o zadovoljavanju socijalnih prava vlastitih građana.³

U radu će se analizirati podatci Eurostata o stanju u 28 članica EU-a i Republike Hrvatske koji upozoravaju na stanje glede materijalne egzistencije, procjene budućnosti, sigurnosti ostvarivanja gospodarskih i socijalnih prava.⁴ Polazna je pretpostavka da je nezadovoljstvo građana izazvano siromaštvom poticaj iseljavanju i iskaz nepovjerenja u državu kao jamca gospodarskih i socijalnih prava.

Republika Hrvatska izmučena Domovinskim ratom i nespretnom tranzicijom iz dogovorne k ekonomiji slobodnog tržišta pristupila je prilagođavanju EU-standardima s vrlo lošim pravnim i neučinkovitim pravosudnim sustavom. U tim okolnostima pitanje je koji prag opterećenja ne guši slobodu poduzetništva, a da istodobno omogućava zadovoljavanje socijalnih prava građana, ostvarenje psihičkog zadovoljstva, sigurnosti i osjećaja života dostojna ljudskog bića.

² Ferraz 2008, 585.

³ *Ibid.*, 586.

⁴ Living conditions in Europe 2018 edition, Eurostat.

Povijesno je obitelj bila primarni amortizer kriza preko kapitala akumulirana generacijama, što je u komunističkim zemljama bilo prekinuto revolucijom, nacionalizacijom, podružtvljivanjem imovine. Zbog tih povijesnih okolnosti građani u RH znatno su izloženi riziku siromaštva u razdobljima kriza i skloniji napuštanju zemlje u novom u nizu valova povijesnih migracija koji su uvijek bili poticani primarno siromaštvom. Danas sve više osoba izabire samački život. Ta osoba koja živi sama danas može zadovoljavati svoje potrebe za materijalnom sigurnošću i biti imovinski suverena, što je povijesno bilo gotovo nemoguće. Tijekom povijesti imovina je bila nedjeljiva od obitelji jer je bila uvjet opstanka i egzistencije. Običajno pravo pa poslije i građanski zakoni suptilno su normirali pravila nasljeđivanja imovine, napose poljoprivrednih zemljišta, kao pretpostavke opstanka novih generacija obitelji. Industrijalizacija i izlazak žena na tržište rada uvelike su izmijenili društvene odnose, a posljedično i odnose u braku i obitelji. Imovinski odnosi i dalje su važni kao osnove materijalne egzistencije, ali prestaju biti čimbenik stabilnosti i opstanka obitelji. Novi trendovi u obiteljskom pravu, primjerice u promjenama prisilnih norma kojima se uređuju bračno-imovinski režimi, pokazuju veće uvažavanje autonomije volje stranaka, što je i bitna odlika građanskopravnih odnosa. Rastakanje obitelji, umanjenje imovinske osnove koja jamči sigurnost budućim generacijama, napose u razdobljima kriza, posljedično dovodi do opasnosti od siromaštva. Granice slobode izbora prisilni zakonski režimi danas tek minorno ograničavaju pretpostavkama za zakonsku obvezu uzdržavanja, zakonskim režimom za diobu imovine stečene radom u braku ili partnerskoj zajednici, kao i odredbama o zakonskome nasljednom režimu. Građani Hrvatske i u socijalizmu su tražili bolju materijalnu egzistenciju u inozemstvu tzv. privremenim radom, a država je dobivala znatna povratna sredstva jer se i dalje ulagalo u domovinu i pomagalo članovima obitelji koji su ostajali živjeti u domovini. U analizi razloga koji dovode do siromaštva pošlo se od pretpostavke da promjene u stilovima života, velik broj razvoda brakova, porast samačkih i jednoroditeljskih obitelji mogu dovesti do porasta siromaštva i umanjenje kvalitete života.

Temeljna ljudska prava omogućavaju ostvarivanje životnih interesa pojedinaca postavljanjem obveza drugima, napose državi.⁵ Univerzalan jezik ljudskih prava ne poznaje granice, a zbog biološke istovjetnosti živih bića jedno je temeljno i egzistencijalno primarno pravo: ne biti gladan. Budući da su potrebe uvijek veće od realnih mogućnosti, što djeluje i motivirajuće potičući društveni rast i razvoj, gospodarska i socijalna prava nisu apsolutna, nego uvjetovana državnim okruženjem, ali i osobnim izborom stila života. Socijalna politika države podrazumijeva balansiranje i objektivnu prosudbu svih, pa i subjektivnih čimbenika. Uzročno-posljedična analiza uključit će i procjenu u kojoj je mjeri neučinkovit politički sustav utjecao na percepciju mogućnosti za ostvarenje temeljnih političkih i ljudskih prava te nadgradnje u

⁵ Ferraz 2008, 588.

socijalnim i gospodarskim pravima. Suvremena socijalna država preuzima socijalnu ulogu obitelji raspodjelom sredstava u skladu s prethodno postignutim političkim konsenzusom.

Nekoliko je zemalja članica EU-a koje su duboko pogođene krizom. Napose je znakovit podatak da biti industrijski razvijena, gotovo država blagostanja i povijesna članica EU-a ne znači da će se taj status trajno zadržati. Republika Italija jedna je od starih zemalja članica EU-a koja je duboko pogođena krizom. Teško je objektivno odvojiti uzrok od povoda, osobito u konkurenciji čimbenika unutarnje politike i politike Europske unije. Činjenica je da je nezadovoljstvo građana usmjereno i prema ideji europskih integracija, što su pokazali izbori 2018. godine i formiranje Vlade kojoj je na čelu premijer Giuseppe Conte. Na temelju ustavnih ovlasti Vlada Republike Italije u novom je mandatu kao prvi zakon donijela „Decreto dignità“ koji ima 12 članaka, a odnosi se na mjere zaštite dostojanstva radnika, tvrtka i poduzetnika, borbu protiv igara na sreću i poreznu politiku.⁶

Europska agencija za temeljna prava još je 2008. godine objavila studiju „Protecting fundamental rights during the economic crisis“ upozorivši na cijenu i težinu ljudskih prava u ekonomiji u kojoj tržište izmiče socijalnoj odgovornost. Budući da se zadovoljstvo građana projektom Europske unije osim subjektivnih ocjena stanja može pratiti i objektivnim podacima koji realno pokazuju u kojoj je mjeri uspješan projekt ekonomskog napretka, od kojeg, ne treba zaboraviti, i počinje priča o europskim integracijama, u svim zemljama članicama Europska komisija 2010. godine pokrenula je projekt praćenja stanja kako bi se do 2020. godine oko dvadeset milijuna građana u zemljama članicama EU-a odmaknulo od socijalne isključenosti i rizika od siromaštva.⁷ Teško je procijeniti u kojoj je mjeri u realizaciji te politike ostvaren pomak ako u najnovijoj objavi za 2018. godinu *Living Conditions in Europe* stoji podatak za 2016. godinu prema kojem je 118 milijuna osoba u EU-28 živjelo u riziku od siromaštva i društvene isključenosti, što u naravi odgovara 23,5 % populacije EU-a.⁸

Dugoročna socijalna politika EU-a vrlo je diskutabilna jer su neizbježni ciklusi globalnih financijskih i ekonomskih kriza, pa i neočekivanih potresa koji su uzdrmali EU-piramidu od karata, poput Brexita tijekom 2018. i 2019. godine. Međutim, možda osim rijetkih arapskih zemalja, ne postoje države blagostanja koje mogu svim građanima bez obzira na njihov odnos prema radu i trošenju osigurati materijalna sredstva za dostojanstvenu egzistenciju. U kontekstu prava na samoodređenje i izbor stila života koji je u osnovi ljudskih prava država mora uvažavati autonomiju osoba. Postoje, međutim, granice koje senzibiliziraju građane i javnost na poduzimanje mjera

⁶ Decreto – legge, 12 luglio 2018, n. 87

⁷ Living conditions in Europe 2018, 27.

⁸ Living conditions in Europe 2018, 28.

za suzbijanje i prevenciju siromaštva. Suvremena socijalna država ima jasne obveze glede socijalnih i ekonomskih prava svojih građana. Za razliku od uopćenih, apstraktnih građanskih i političkih prava ta vrsta prava pretpostavlja dobro organiziran sustav praćenja potreba stanovništva i, što je još važnije, zamjetna financijska sredstva kojima nadležne službe raspolažu u efektivnu tretmanu siromaštva. Država ta sredstva mora namaknuti preraspodjelom dobiti ostvarene u državi. Povijesno, kao i danas, to je jedna od najvažnijih i najsloženijih obveza države.

Primjerice, samo osiguranje temeljne zdravstvene skrbi u rastućim troškovima suvremene medicine stvara realne probleme u svezi s dostupnošću i cijenom skrbi. Dakle, i pokušaj osiguranja toga osnovnog segmenta prava na dobro zdravstvo za sve prouzročuje i u „bogatim“ državama poput SAD-a nesagledive otpore. Akter je u interaktivnu odnosu procesa za ostvarivanje socijalnih i ekonomskih prava pojedinca prema državi. Država ne može, u pravilu, sama stvarati dohodak koji će usmjeravati prema socijalu. Za pokušaj ostvarenja građanskih i političkih prava dostatan je demokratski ustroj države, međutim obveze države mnogo su delikatnije i neuspjehi su odmah vidljivi ako država ne uspijeva u pravednu i demokratskom postupku nametati obveze jednima da bi stvorila pretpostavke za ostvarenje socijalnih prava drugih. Osim toga, posebno treba naglasiti i važnost objektivne procjene razloga koji su doveli do ugroze. U pokušaju shvaćanja i djelovanja prema problemu siromaštva u kružnom tijeku međuovisnosti izmjenjuju se i nadovezuju sljedeći pojmovi: ljudska prava, diskriminacija, sudjelovanje, samoodređenje, autonomija, dostojanstvo, uvažavanje, privatnost, sloboda.

U teorijskim raspravama o dostojanstvu ljudskih bića polazi se od premise da svi koji pripadaju ljudskoj vrsti *ipso facto* imaju i taj posebni normativni status koji se jednostavno navodi kao „dostojanstvo“.⁹ Ljudsko dostojanstvo uvijek ima socijalni karakter. Čovjek se prema čovjeku mora odnositi kao prema bogu u ljudskom biću, treba prepoznavati prirodnu ljubav čovjeka prema čovjeku. Bez zakona čovjek se doista prema drugomu ljudskom biću ponaša kao vuk.¹⁰ Djelovanje znači prepoznavanje i otklanjanje, korak po korak, pojedine od tih ključnih međusobno povezanih i duboko uvjetovanih okolnosti. Pristup borbi protiv siromaštva polazi od osiguranja pretpostavaka da svatko sposoban može ostvariti pravo na rad koji će biti pravedno plaćen. Suvremena socijalna država obvezna je pratiti i omogućiti mjerama socijalne politike pravednu redistribuciju dobara unutar države. Ljudsko dostojanstvo socijalna je konstrukcija koja pretpostavlja vrijednosno civilizacijsko iskustvo i dobro organiziran državni ustroj koji će svakom građaninu pod jednakim uvjetima omogućiti ostvarenje talenata i dobar život. U tome delikatnom balansiraju podjednaka je

⁹ Viola 2013, 287.

¹⁰ *Ibid.*, 289.

odgovornost na pojedincu i na zajednici jer je aktivan odnos prema radu svakog čovjeka važan u ostvarenju životnih uvjeta dostojnih ljudskog bića.

Obitelj je tradicionalno bila važan socijalni kolektiv koji je napose u razdobljima krize ublažavao siromaštvo, a prenošenjem akumuliranih dobara nasljeđivanjem iz generacije u generaciju stvarane su materijalne pretpostavke života novim generacijama. Razloge nejednakosti moguće je pronaći u različitu intenzitetu osobnog angažmana, ali i faktoru sreće u stvaranju i akumuliranju sredstava, odnosno bogatstava nužnih za život. Za razliku od građanskih i političkih prava socijalna i ekonomska prava nisu apsolutna, nego su uvjetovana realnim okolnostima: podrijetlo, obitelj, sredina, državno-politički ustroj, sreća, zgoditak na lutriji. Budući da su potrebe države sve veće, nužno je neprestano balansiranje koje mora biti politički korektno, pravedno i općeprihvaćeno. Primjerice, ako se pravo na stanovanje dostojno čovjeka podvede pod socijalna i ekonomska prava i državnom intervencijom osigura za neke građane, ta mjera djeluje demotivirajuće prema drugima i stvara osjećaj nejednakosti.

U suvremenim liberalnim državama koje polaze od prava na samoodređenje i slobodna izbora pojedinca stvara se lažan privid da svatko može izabrati ulogu cvrčka u priči. Permanentna ograničenost resursa zahtijeva da socijalna država polazi od objektivne procjene osobne odgovornosti pojedinca pri priznavanju nekih njegovih socijalnih prava. Za razliku od „apsolutnih“ gotovo deklaratornih građanskih i političkih prava, u osnovi socijalno-ekonomskih prava mora biti ugrađen korektiv osobne odgovornosti, a država, polazeći od kriterija pravednosti zbog ograničenosti resursa, preraspodjeljuje sredstva boreći se protiv siromaštva u okviru nacionalnog zakonodavstva, što je i ograda eksplicitno prihvaćena u socijalnoj povelji EU-a. Povelja o temeljnim pravima EU-a u prvom članku polazi od ljudskog dostojanstva – ljudsko je dostojanstvo nepovredivo. Ono se mora poštovati i štiti. U svezi s borbom protiv siromaštva Unija priznaje i poštuje pravo na socijalnu pomoć i pomoć u vezi sa stanovanjem da bi se osigurao dostojan život svima koji nemaju dovoljno sredstava, u skladu s pravilima utvrđenima pravom Unije te nacionalnim zakonodavstvima i praksom (čl. 34.). Netko mora stajati iza konkretnih socijalnih i ekonomskih prava. Taj je netko suvremena socijalna država vođena kriterijem razuma i pravednosti. Ti kriteriji ključ su i za razumijevanje poruke iz Ezopove basne *Cvrčak i mrav*. A poruka basne glasi: radi danas da imaš sutra.

Ako pak objektivni pokazatelji pokažu da je povećan broj stanovnika ispod crte siromaštva, tada to mora biti alarm državi da nešto u temeljnim postavkama društva nije dobro postavljeno. Stjecanje materijalnih dobara važan je poticaj u životu. Globalizacija i širenje informacija potiču milijune na pokušaj promjene mjesta i stila života, sve radi stjecanja većih materijalnih dobara. Ulazak RH u EU i otvaranje granice radnoj snazi potaknuo je nove (ne)očekivane valove migracija kao što se slično nešto prije dogodilo, primjerice, u Poljskoj. Iznimno je važan racionalan odnos prema pravnom okviru kojim se definiraju materijalne pretpostavke rada i poduzetništva

bez kojeg nije moguće ostvariti afirmaciju nacionalnog identiteta. Država mora biti svjesna odgovornosti glede upravljanja svim potencijalima, materijalnim i nematerijalnim kao pretpostavke za ostvarivanje identifikacije naroda zadovoljstvom materijalnim standardom i dostignutim povjerenjem u demokratske institucije.

Sloboda kretanja radne snage u Europskoj uniji daje nade za ostvarenje bolje kvalitete života. Valovi kretanja polazili su od juga prema sjeveru te od istoka prema zapadu. U prvoj generaciji migranata ne dolazi do kidanja veza sa zemljom podrijetla tako da se zadržava vlasništvo nekretnina, novac se povratno djelomično ulaže u domovini, ali se svakako ulaže i u zemlji uobičajena boravišta. Migracije isprva dovode do različitih stupnjeva integracije, a završno tek u idućoj generaciji postupno i do asimilacije stanovništva. U razdobljima kriza posebnu važnost ima akumuliran obiteljski kapital tako da postoje istraživanja u kojima se prate izravni međugeneracijski transferi imovine unutar obitelji.

Budući da su migracije radne snage potaknute materijalnim, imovinskim čimbenicima, na razini Europske unije svakako dolazi do istodobna zadržavanja imovine u zemlji podrijetla i ulaganja u zemlju podrijetla zbog nade u povratak i obiteljskih veza koje se održavaju ovisno o tradiciji i osjećaju pripadnosti nacionalnom identitetu. Istodobno osobe raspolažu imovinom i ulažu neizbježno i u zemlji rada, odnosno uobičajena boravišta. Nažalost, podatci Eurostata potvrđuju da je dislokacija siromaštva bitan socioekonomski faktor koji izravno utječe na život osoba u Europskoj uniji. Projekcije glede trendova u svezi s raseljenim obiteljima u potrazi za bolje plaćenim radnim mjestima moguće je predvidjeti uspoređivanjem s prethodnim valovima migracija. U prvoj generaciji, ovisno o dobi i visini prihoda, usporedno se održava sustav skrbi i veza s onim članovima obitelji koji su ostali u zemlji podrijetla i gradi socijalizacija integracijom u novoj državi. Raseljene obitelji poseban su društveni fenomen koji bi trebao biti interesom posebnih istraživanja jer se istodobno u određenu razdoblju održavaju osobne i imovinske veze u dvjema, a katkad i više zemalja članica EU-a. U europskim migracijama treba razlikovati ekonomske migrante koji kreću od juga prema sjeveru i od istoka prema zapadu Europe. Te su migracije potaknute nezaposlenošću, lošim standardom, siromaštvom. Manje su izražene migracije u suprotnom smjeru, a kad ih ima, potaknute su visokim standardom koji omogućava ulaganje u drugu nekretninu u toplijim krajevima (Portugal, Španjolska, Grčka...) radi provođenja slobodnog vremena i najčešće mirovine. Psihološke veze s domovinom, zemljom podrijetla održavaju se preko prve generacije useljenika ulaganjem u naslijeđenu i/ili novokupljenu nekretninu u zemlji podrijetla. O nacionalnom zakonodavstvu ovisi u kojoj će mjeri bračna stečevina biti uređena prisilnim zakonskim režimom odnosno u kojim će granicama biti omogućena sloboda ugovaranja bračnim ugovorima ili drugim građanskopravnim ugovorima. Europska unija pokušava uspostaviti nove mehanizme upravljanja bračnoimovinskim režimima.

Uredbama iz 2016. provodi se pojačana suradnja u nadležnosti, mjerodavnom pravu te priznavanju i ispunjenju odluka u stvarima bračnoimovinskog partnerstva i imovinskih posljedica registriranih partnerstava. Pitanje je u kojoj mjeri prosječan građanin koji je iz jedne europske zemlje emigrirao u drugu poznaje oba nacionalna zakonodavstva, a uz to i nova rješenja koja prihvaća Europska unija.

Viši socioekonomski status vjerojatno će utjecati na bolje poznavanje i korištenje pravnim instrumentima zaštite vlasničkih prava u skladu s prevladavajućom slobodom izbora imovinskih režima u bračnim ili partnerskim zajednicama. Stoga pretpostavljamo da će građani koji iz „starih“ zemalja članica ulažu u nekretnine biti bolje upoznati s mehanizmima zaštite svojih prava od ekonomskih migranata koji u potrazi za bolje plaćenim zaposlenjem dolaze na zapad. Učenje stranog jezika, upoznavanje s razlikama u pravnim sustavima traje određeno vrijeme i može stvoriti osjećaj nezadovoljstva građana Europske unije. Migracije neizbježno dovode do preispitivanja održivosti socijalnih sustava u više zemalja. U zemljama primateljicama izravno su opterećeni javni fondovi, napose zbog potreba članova obitelji koji nisu radno aktivni: malodobna djeca, nezaposleni, stariji članovi obitelji. Istodobno odlaskom, gubitkom radno sposobna stanovništva umanjuju se javni prihodi država iz kojih se emigrira te rastu troškovi socijalne skrbi za radno neaktivno stanovništvo. S obzirom na teorijska polazišta univerzalizma dostojanstva ljudskih bića nema razlike u statusu glede siromaštva i socijalne isključenosti migranata i domicilnog stanovništva.¹¹

Situacija nije nimalo jednostavna i plemeniti pravni standardi trebaju biti podloga za integraciju, ali puna integracija u sustave socijalne sigurnosti znači i prinos punjenju fondova. Integracija na tržištu rada od koje sve polazi otežana je nepoznavanjem jezika, vještina, različitim radnim navikama i stilom života. Pitanje je koji je smisao apstraktna priznavanja građanskih i političkih prava migranata koji nisu uključeni na tržište rada. Zamjetna kriza i nejednak razvoj zemalja članica EU-a upućuju na prizivanje stilizacije iz čl. 34., st. 3. Povelje o temeljnim pravima koja navodi da se socijalna solidarnost ostvaruje u skladu sa zakonima i praksom zemalja članica. Ugroženost sustava socijalne sigurnosti i takozvanih dobrostojećih *welfare state* dovodi do priznavanja djelomičnih – *start aid*, a tek poslije i svih prava iz sustava socijalne sigurnosti ako je osoba u jednoj godini radila minimalno 225 sati (*the 225 hours rule*).¹² Zbog zloporaba, ali i održivosti sustava socijalnih davanja, države uvode procjenu troškova života odvojenih članova obitelji čiji hranitelj živi i radi u toj zemlji, a ostali članovi obitelji u zemlji podrijetla.¹³ Prema Ustavu Republika Italija demokratska je

¹¹ Caterini 2015, 5.

¹² Koch 2012, 206.

¹³ *Ibid.*, 225.

Europska komisija pokrenula je danas postupak protiv Austrije zbog indeksacije dječjeg doplatka, što izravno pogađa i hrvatsku djecu s roditeljima zaposlenima u toj državi. Austrija je, naime, vezala

republika utemeljena na radu.¹⁴ Ustav, dakle, u prvi plan stavlja *mrava*. Ne postoji taj sustav socijalne sigurnosti koji polazi od apstraktne slobode izbora *cvrčka*, tako da je sloboda izbora farsa. U tehnološki razvijenim društvima uključivanje na tržište rada migranata nije nimalo jednostavno jer te osobe ne znaju jezik, nemaju potrebne vještine, a osim toga često su duboko traumatizirane.¹⁵

Ono što se isprva smatra privremenim postaje preko nekoliko generacija trajno s izraženim osjećajem podvojenosti. S povijesnim odmakom kod migracija pratimo razdoblja od integracije do asimilacije. Ulaskom u Europsku uniju Republika Hrvatska suočila se s očekivanim trendom migracije, ali pritom i s postojećim negativnim demografskim prirastom. Odlazak mladih samo pogoršava negativne demografske trendove jer odlaze oni koji bi u optimalnoj reproduktivnoj dobi jedini eventualno mogli spriječiti demografsku katastrofu jedne male europske nacije. EU-slobode i politika otvorenih granica za slobodno kruženje radne snage tako potiču nepredvidljivu demografsku katastrofu. Realni pokazatelji te krize već se danas naslućuju u pokazateljima poput dugoročne projekcije održivosti mirovinskog sustava ili održivosti sustava zdravstvene skrbi. U osnovi nastanka europskih integracija bila je gospodarska suradnja. Migracije radne snage u velikoj su mjeri potaknute ekonomskim čimbenicima. Može se pretpostaviti da upravo osobni, subjektivni osjećaj siromaštva potiče ljude na promjene u nadi za ostvarenje nečeg što bi trebao biti kvalitetniji

visinu doplatka s troškovima života države u kojoj dijete živi, ali Europska komisija smatra da je takav zakon u suprotnosti s europskom legislaturom. Djeca koja žive u Hrvatskoj, a čiji jedan ili oba roditelja rade u Austriji, od ove godine primaju za trećinu niži dječji doplatak nego do sada. I dok je trogodišnje dijete u Hrvatskoj dosad primalo ukupan mjesečni dodatak od 172 eura, on će pasti na samo 106 eura. Austrija inzistira na indeksaciji dječjeg doplatka u skladu s troškovima života države u kojoj dijete zaista živi. Kažu da je neodrživo da, primjerice, djeca u Mađarskoj mjesečno primaju 39 eura, u Poljskoj 28, Slovačkoj 24, a u Rumunjskoj 20 eura, dok njihovi kolege iz vrtića ili razreda čiji roditelji rade u Austriji dobivaju višestruko više iznose. S druge strane, doplatak za djecu u državama s višim troškovima života bio bi uvećan. No kako je takve djece manje, Austrija bi tim zakonom srezala godišnja davanja za djecu za više od 100 milijuna eura. Na vrhu popisa zemalja gubitnika smjestila se Bugarska, gdje će trogodišnjaci primati 76 eura, dok će najmanju razliku osjetiti djeca u Njemačkoj sa 163 eura te ona u Italiji s doplatkom od 164 eura. S druge strane, najveći rast očekuje djecu iz Norveške, koja će primati 198 eura mjesečno (*Večernji list*, 25. 1. 2019.). Europska komisija najavila je postupak protiv Austrije zbog zakona kojim bi se omogućila isplata smanjena dječjeg doplatka za radnike ostalih zemalja Europske unije u Austriji, a čija djeca žive u domovinama roditelja, javljaju austrijski mediji u nedjelju (*Večernji list*, 28. 10. 2018.). „Čim zakon stupi na snagu, Europska komisija poduzet će određene korake i ostvariti svoje pravo zaštite ugovora EU-a. Time je Europska komisija ponovila svoje stajalište u slučaju Austrije i u slučaju Njemačke, gdje je takav zakon također bio razmatran, da se različita visina dječjeg doplatka ovisno o zemlji podrijetla roditelja, tj. djeteta, kosi s načelima Europske unije o zabrani diskriminacije. Povjerenica komisije za socijalna pitanja Marianne Thyssen u nekoliko je navrata tijekom procedure donošenja zakona u Austriji upozorila da on neće biti u skladu s pravom EU-a i najavila da će Komisija poduzeti korake. Nijedan radnik ne smije biti diskriminiran na temelju svog državljanstva.“

¹⁴ *Rodotà* 2012, 233–234.

¹⁵ *Koch* 2012, 208.

život i sigurnija egzistencija. Službeni podatci Eurostata za prvih pet godina članstva u EU-u poklapaju se s onim što građani u Republici Hrvatskoj izravno osjećaju kao siromaštvo, nezaposlenost, nezadovoljstvo postojećim stanjem kao pretpostavkom za odlazak iz zemlje. Sva ljudska prava polaze od ostvarenja materijalne sigurnosti kao pretpostavke za život dostojan čovjeka. Europska unija u borbi protiv siromaštva raspolaže ograničenim resursima koji su dostatni tek za smanjenje rizika od siromaštva. U usporedbi s 2016. godinom mjerama socijalne politike rizik od siromaštva na razini EU-a smanjen je s 25,9 % na 17,3 %.¹⁶ Zbog neravnomjerna stupnja razvoja i nejednake efikasnosti gospodarskih sustava zemalja članica EU-a procijenjeno je da je u 2016. godini 118 milijuna osoba ili 23,5 % ukupne populacije bilo izloženo rizicima društvene isključenosti zbog siromaštva.¹⁷

Nezaposlenost mladih ljudi, protok informacija o kvaliteti života i cijenama kao ljudska reakcija na strah od siromaštva potiču mlade da razmišljaju o preseljenju u neku od zemalja članica EU-a. Podatci Eurostata navode da je 2016. 26 % mladih koji su bili nezaposleni iskazalo namjeru za preseljenjem. Procjena rizika siromaštva pokazuje da su posebno osjetljive društvene skupine žene, mlađi muškarci, osobe s nižom stručnom spremom i samci. Polazeći od demografskih trendova, svaka socijalna država nastoji dugoročno djelovati stvarajući ponajprije uvjete za kvalitetnu i dostupnu skrb o djeci. Organizirana skrb o djeci napose je bitna za uključivanje žena na tržište rada. Djeca koja nisu bila obuhvaćena ranom socijalizacijom izvan obitelji imaju manje šanse za uspješan razvoj svojih talenata i posljedično za uspješniji život. U Europskoj uniji 39 posto djece obuhvaćeno je sustavom organizirane skrbi za djecu. U Hrvatskoj je samo 2 posto djece uključeno u te aktivnosti, što nas stavlja na predzadnje mjesto. Golem broj ruralnog stanovništva živi socijalno isključeno u oskudici, gotovo 40 posto. Prema nizu podataka Republika Hrvatska nakon pet godina članstva u Europskoj uniji na začelju je u društvu Rumunjske i Bugarske. Ti podatci potvrđuju polaznu hipotezu da u siromašnoj državi nije moguće ostvariti ni temeljna politička i gospodarska prava, a i pretpostavke zadovoljenja socijalnih prava ozbiljno su ugrožene lošom ekonomskom situacijom.

Biti zaposlen znači biti na putu bijega od siromaštva. Biti zaposlen presudan je socijalni i ekonomski čimbenik koji fizičku osobu udaljava od rizika siromaštva i društvene isključenosti. Međutim, prema podacima Eurostata u 2016. godini i 12,4 % zaposlenih osoba bilo je izloženo riziku siromaštva u usporedbi sa 67 % posto nezaposlenih.¹⁸

Podatci Eurostata za zemlje članice EU-a potvrđuju da su samohrani roditelji, u pravilu majke, izloženi većem riziku siromaštva, što posljedično dovodi do sve većeg

¹⁶ Living conditions in Europe 2018, 26.

¹⁷ *Ibid.*

¹⁸ *Ibid.*

broja korisnika socijalnih prava u toj populaciji. Statistički podatci potvrđuju hipotezu da je siromaštvo uvjetovano i subjektivnim faktorima, osobnom motivacijom na tržištu rada, ali i izborom stila života. Sve veći broj osoba koje se u Europi odlučuju za samački život izložene su većem riziku od siromaštva. Prema podacima Eurostata jedna petina samačkih domaćinstava (21,9 %) u zemljama članicama Europske unije u 2016. godini bila je izložena riziku od siromaštva.¹⁹ Egzistencijalna nužnost imovine stečene u obitelji bila je uz emotivnu povezanost faktor koji je povezivao ljude u formalne zajednice poput braka. Krajem dvadesetog stoljeća uslijedio je trend priznavanja istih prava i onim osobama koje su izabrale suživot u neformalnim izvanbračnim zajednicama. U toj slobodi izbora neizbježno rastu obveze suvremene socijalne države koja mora preuzimati povijesne obiteljske funkcije solidarnosti sa siromašnima i društveno marginaliziranim osobama.

Riziku od siromaštva u Europi 2016. godine bilo je izloženo 21,3 % građana koji si nisu mogli osigurati kvalitetan obrok svaki drugi dan, kao i onih 65,2 % koji su živjeli u samačkim domaćinstvima.²⁰ Istraženi su i podatci glede financijskih aspekata materijalnog siromaštva u zemljama članicama EU-a. Uspoređeni su pokazatelji o visini primanja stanovništva i granice rizika siromaštva u zemlji članici. Najteža je situacija u bivšim komunističkim zemljama poput Bugarske (22,9 %) i Rumunjske (25,3 %) u kojima je gotovo jedna četvrtina stanovništva ispod granice siromaštva. Međutim, podatci za Republiku Češku pokazuju da je samo 9,7 % građana ispod praga materijalne sigurnosti s obzirom na dohodak koji ostvaruje. U Republici Hrvatskoj taj rizik iznosi oko 22 % i odnosi se na težu materijalnu oskudicu prouzročenu niskom stopom radne aktivnosti.²¹

Prema podacima Eurostata mjere socijalne pomoći mogu u određenoj mjeri smanjiti rizik od siromaštva. Očekivano je da je stanje najgore u Bugarskoj i Rumunjskoj, međutim zbog dugotrajne krize stanje je loše i u nekad razvijenim europskim zemljama poput Italije, Španjolske ili Grčke. Prema podacima za 2016. godinu nakon isplate mjera socijalne naravi na razini EU-a rizik od siromaštva s 25,9 % smanjen je na 17,3 %. U Republici Hrvatskoj socijalna su davanja smanjila rizik od siromaštva s 27 % na 20 %.²²

Materijalna oskudica izravno pogađa kvalitetu života građana. Građani Bugarske i Rumunjske posebno su izloženi riziku od neočekivanih troškova, ne mogu si priuštiti ni tjedan dana putovanja godišnje, teško podmiruju troškove kredita ili kupnje kućanskih aparata. Oko 20 % Hrvata živi u riziku od siromaštva, od čega kojih 12 %

¹⁹ *Ibid.*, 27.

²⁰ *Ibid.*

²¹ *Ibid.*, 34.

²² *Ibid.*, 38.

u teškoj materijalnoj oskudici.²³ Građani Hrvatske na drugom su mjestu u Europskoj uniji, odmah iza Bugara (70,3 %), po nemogućnosti podmirivanja iznenadnih, neplaniranih materijalnih troškova (67,1 %).²⁴ Hrvati su na visokome četvrtom mjestu iza Crka, Bugara, Ciprana od svih 28 zemalja članica EU-a po poteškoćama s kojima uspijevaju podmirivati tekuće materijalne troškove.²⁵

Podatci Eurostata za 2016. pokazuju da su stranci posebno izloženi riziku od siromaštva. Na području 28 zemalja članica 9,7 % stranaca bilo je izloženo opasnu riziku od siromaštva u usporedbi sa 7,0 % domicilnog stanovništva.²⁶ Prema podacima Eurostata 27,9 posto Hrvata živi na rubu siromaštva, što znači da je društveno isključeno. U siromaštvu živi oko 1,2 milijuna Hrvata. Siromašni građani, naravno, nemaju sredstava za rekreaciju, grijanje doma ili putovanja i ne mogu zadovoljiti kulturne potrebe. Uzročno-posljedični lanac stvaranja kulturnih navika tako biva prekinut jer ni buduće generacije odgojene u oskudici neće biti svjesne važnosti kulture u životu dostojanstvena ljudskog bića. Siromaštvo najviše pogađa djecu jer se u oskudici ne mogu razvijati njihovi talenti. Nema točnih podataka o broju iseljenih osoba.

Pet godina članstva u Europskoj uniji nije donijelo pomak u kvaliteti života građanima u Republici Hrvatskoj. Pet godina članstva pridonijelo je produbljenju krize jer nisu stvorene pretpostavke ostvarenja života dostojna čovjeka, stoga građani u potrazi za boljim životom i sigurnijom egzistencijom napuštaju zemlju, što dovodi do dugoročno težih socijalnih poremećaja.

LITERATURA

1. Caterini, E. (2015). L'accesso degli immigranti ai diritti fondamentali e sociali in Italia e nell'Unione Europea. *Persona y derecho*, 73 (2), 5-38.
<https://doi.org/10.15581/011.73.5-38>
2. Ferraz, O. L. M. (2008). Poverty and Human Rights. *Oxford Journal of Legal Studies*, 28 (3), 585-603.
<https://doi.org/10.1093/ojls/gqn012>
3. Koch, I. E. (2012). Twelve Years of Poverty in Denmark. A Human Rights Perspective. *Nordic Journal of International Law*, 81 (2), 205-225.
<https://doi.org/10.1163/157181012X638089>
4. Eurostat. Living conditions in Europe - 2018 edition, (2018). Luxembourg.
5. Rodotà, S. (2012). *Il diritto di avere diritti*. Editori Laterza. Roma-Bari.

²³ *Ibid.*, 42.

²⁴ *Ibid.*, 49.

²⁵ *Ibid.*, 51.

²⁶ *Ibid.*, 44.

6. Viola, F. (2013). Lo statuto normativo della dignità umana. In: Abignente, A.; Scamardella, F. (a cura di), Dignità della persona. Riconoscimento dei diritti nelle società multiculturali. Editoriale scientifica. 283-295.

*

Council Regulation (EU) 2016/1103 of 24 June 2016 implementing enhanced cooperation in the area of jurisdiction, applicable law and the recognition and enforcement of decisions in matters of matrimonial property regimes. Dostupno na https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=uriserv:OJ.L_.2016.183.01.0001.01.ENG (18. 1. 2019.).

Council Regulation (EU) 2016/1104 of 24 June 2016 implementing enhanced cooperation in the area of jurisdiction, applicable law and the recognition and enforcement of decisions in matters of the property consequences of registered partnerships. Dostupno na https://eur-lex.europa.eu/legalcontent/EN/TXT/?uri=uriserv:OJ.L_.2016.183.01.0030.01.ENG (18. 1. 2019.).

Decreto dignità, Decreto – legge, 12 luglio 2018, n. 87, Disposizioni urgenti per la dignità dei lavoratori e delle imprese, 18G00112, (GU n.161 del 13-07-2018).

Povelja Europske unije o temeljnim pravima. OJ C 303, 14. 12. 2007. Dostupno na <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/?uri> (10. 1. 2019.).

Protecting fundamental rights during the economic crisis. Dostupno na https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/1423-FRA-Working-paper-FR-during-crisis-Dec10_EN.pdf (14. 12. 2018.).

Summary

HUMAN RIGHTS AND POVERTY

The history of European integrations, as well as the accession of each new member state, is based on the hope for a better future, the economic progress of the state and the individual. The paper examines the impact of poverty on labor migration. Citizens of the EU member states are in permanent search for a better quality of life and more secure existence within the EU borders. The material goods of a person, family, and state are a prerequisite for the realization of human rights. The paper compares EUROSTAT data after five years of Croatian membership in the EU. Migrations of labour within the EU caused by economic crisis inevitably result in relocated transnational families and their property. The hope of return to the home country and maintenance of family ties, which depends on tradition and sense of national identity inevitably leads to parallel matrimonial or registered partnership property regimes. The 2016 EU Regulations establish a mechanism authorizing enhanced cooperation in the area of jurisdiction, applicable law and the recognition and enforcement of decisions on the property regimes of international couples, covering both matters of matrimonial property regimes and the property consequences of registered partnerships.

Key words: European union; poverty; human rights; relocated families; property regimes

